

Особливості використання кількісних інструментів регулювання міжнародної торгівлі в сучасних умовах

Середа В.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Козарь М.В.

студентка
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто проблему використання традиційних протекціоністських інструментів, якими є кількісні бар'єри, в сучасних умовах лібералізації торгівлі. Здійснено аналіз особливостей застосування цих бар'єрів захисту на основі досвіду зарубіжних країн. Виділено тенденції використання кількісних протекціоністських інструментів. Визначено сильні та слабкі сторони механізму регулювання зовнішньої торгівлі України з використанням кількісних інструментів.

Ключові слова: кількісні протекціоністські інструменти, квота, тарифна квота, ліцензія, зовнішньоторговельна політика, механізм застосування квот.

Середа В.І., Козарь М.В. ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОЛИЧЕСТВЕННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассмотрена проблема использования традиционных протекционистских инструментов, которыми являются количественные барьеры, в современных условиях либерализации торговли. Проведен анализ особенностей применения этих барьеров на основе опыта зарубежных стран. Выделены тенденции использования количественных протекционистских инструментов. Определены сильные и слабые стороны механизма регулирования внешней торговли Украины с использованием количественных инструментов.

Ключевые слова: количественные протекционистские инструменты, квота, тарифная квота, лицензия, внешнеторговая политика, механизм применения квот.

Sereda V.I., Kozar M.V. FEATURES OF QUANTITATIVE RESTRICTIONS USAGE FOR INTERNATIONAL TRADE REGULATION UNDER MODERN CONDITIONS

The paper concerns the problem of usage of traditional protectionist tools, which are quantitative barriers, under modern conditions of trade liberalization. The article provides a comprehensive analysis of peculiarities of quantitative barriers application on based on foreign countries' experience is provided. In the frame of the research, the paper emphasizes the trends of quantitative protectionist instruments usage. The authors dwell upon the strengths and weaknesses of the mechanism of international trade regulation with the quantitative restrictions application are determined.

Keywords: quantitative protectionist instruments, quota, tariff quota, license, foreign trade policy, mechanism of quota application.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах посилення світових господарських зв'язків зовнішня торгівля кожної країни є важливим чинником економічного розвитку. Кожна держава самостійно вибирає вектор розвитку власної економічної політики, однак має необхідність упорядковувати та узгоджувати власні дії з іншими зовнішньоекономічними суб'єктами та дотримуватись принципів міжнародних угруповань, до яких вона відноситься. Активна зовнішньоторговельна політика держави є важливим фактором довгострокового зростання економіки та її інноваційного розвитку.

Основні рішення, що встановлюють правила в міжнародній торгівлі, приймаються колективно в рамках СОТ. Сьогодні механізм використання протекціоністських інструментів не тільки в Україні, але й в усьому світі переживає період інтенсивної модернізації, пошуку більш ефективних форм і методів, пов'язаних із завданнями їхньої адаптації до правил і стандартів СОТ та інтеграційних процесів.

Кількісні обмеження довгий час розглядались як одні з основних нетарифних інструментів для регулювання зовнішньоторговельних потоків. Після створення СОТ у 1995 р. перед країнами-членами було постав-

лене завдання максимально скоротити їхнє використання, зокрема відмовитися від квот протягом наступних десяти років, провівши політику тарифікації. В результаті застосування такого інструментарію суттєво скоротилося та модифікувалося (особливо в кризових умовах) функціонування економічних систем.

В умовах нестабільної економічної та політичної ситуації Україна має слабкі позиції та не може протистояти обмеженням, встановленим такими торговельними партнерами, як США, ЄС та Росія, тому можливим вбачається активне використання Україною нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі, зокрема кількісних бар'єрів.

Актуальність теми дослідження визначається зміною ролі нетарифних заходів в системі державного регулювання міжнародної торгівлі та змінами в світовій практиці нетарифного регулювання, що простежуються протягом останнього десятиліття. Цікавим в цьому аспекті є досвід розвинених країн, вивчення якого дасть можливість ефективного використання кількісних протекціоністських інструментів у зовнішньоторгівельній політиці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу проблем використання кількісних бар'єрів останніми роками присвячені переважно публікації зарубіжних економістів, серед яких можна виділити роботи Дж. Бегіна [1] щодо систематизації та узагальнення теоретичних підходів та класифікації нетарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі загалом, основних наслідків від вжиття цих заходів для національних економік, а також методів кількісного вимірювання протекціоністських ефектів від їх впровадження; С. Сурановича [2] щодо економічних наслідків від використання кількісних квот та добровільного обмеження імпорту та порівняння з ефектами від встановлення тарифів; К. Янда [3] щодо застосування квот та добровільних обмежень експорту за допомогою економічних моделей на прикладі політики ЄС та постсоціалістичних країн; С. Евенетта [4] щодо використання кількісних інструментів під час криз.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні останніми роками глибоких досліджень використання кількісних протекціоністських бар'єрів практично не проводилося. Розглядалися необхідні базові підходи для аналізу механізму кількісних бар'єрів, а також визначалися проблеми та перспективи використання цих мето-

дів загалом у світі [5]; роз'яснення правил та норм СОТ щодо основних видів нетарифних заходів [6]; юридичні аспекти використання кількісних протекціоністських інструментів в контексті міжнародних правил [7]; загалом тенденції використання нетарифних інструментів [8].

Загалом аналіз особливостей використання таких традиційних інструментів, як кількісні бар'єри, в сучасних умовах практично не розглядається, можливо, саме внаслідок їхньої традиційності та зменшення сфер застосування. В науковому середовищі нині відсутні конкретні рекомендації щодо покращення функціонування механізму цих методів в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до дослідження кількісних методів регулювання зовнішньої торгівлі, практики їхнього використання в країнах світу та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання кількісних протекціоністських інструментів для регулювання зовнішньої торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кількісні обмеження, як відомо, є адміністративною формою нетарифного державного регулювання зовнішньої торгівлі, що визначає кількість та номенклатуру товарів (в натуральному або вартісному виразі), що дозволені до експорту або імпорту протягом визначеного періоду часу. Такі обмеження, зрозуміло, залежно від конкретних цілей торговельної політики здатні бути як знаряддям протекціонізму (в цьому разі можна говорити про обмеження міжнародної торгівлі), так і засобом для забезпечення безпеки, захисту життя і здоров'я громадян, гарантування права на сприятливе навколишнє середовище тощо. До основних інструментів кількісних обмежень відносять такі:

1) квотування – це встановлення державними органами обмежень у кількісному або вартісному виразі щодо обсягу продукції, дозволеної до ввезення в країну (імпортна квота) або вивезення з країни (експортна квота) за певний період відповідно до національних та міжнародних законодавчих норм; реалізується за допомогою глобальних (нерозподілених), індивідуальних (розподілених), групових, сезонних, тарифних та інших видів процентних або вартісних обмежень (квот);

2) ліцензування експорту/імпорту – надання державою суб'єкта зовнішньоеконо-

мічної діяльності права на експорт або імпорту певних товарів або валютних коштів протягом встановленого терміну з метою їх поставки, інвестицій або кредитування;

3) «добровільне» обмеження експорту – кількісне обмеження експорту, засноване на зобов'язаннях одного з партнерів у торгівлі (експортера) обмежувати чи не змінювати обсяги експорту в межах узгоджених обсягів, що здійснюється під тиском більшої імпортуєчої країни в обмін на відмову імпортуєчої сторони від введення жорстких обмежень на імпорту;

4) ембарго – це заборона державою (або групою країн) завою в країну або вивозу з країни товарів, що вводиться зазвичай за політичними мотивами; такі заходи визнаються до використання міжнародною практикою винятковими.

Згідно з даними Міжнародного Торговельного Центру в розвинених країнах за допомогою них регулюється близько 3% всіх експортно-імпортних операцій (табл. 1). При цьому розвинені країни використовують нетарифні заходи щодо 17% імпорту, зокрема щодо 50% металопродукції, 25% текстильних виробів, 44% продукції сільського господарства. Лідерами у використанні нетарифних обмежень у міжнародній торгівлі є США, Японія та ЄС [9].

СОТ регулярно відстежує використання країнами кількісних інструментів (рис. 1). З наведених даних можна зробити висновок, що за останні 5 років найбільше кількісних обмежень використовували розвинені країни (Японія, США, Швейцарія), а серед країн, що розвиваються, – більша частина тих, які показували високі темпи зростання ВВП (Індія, Китай, Кот-Д'Івуар, Лаос, Філіппіни).

Незважаючи на те, що загалом СОТ закликає до зменшення використання кількісних

протекціоністських інструментів через процес тарифікації (трансформація кількісних обмежень у відповідні до рівня захисту мита), перш за все квотування, вони досить активно застосовуються країнами, що розвиваються, – до 40% всього імпорту, зокрема 50% імпорту продовольства [9].

В азійських країнах, що розвиваються, зокрема кількісні форми обмеження, нині є головним засобом зовнішньоторговельного регулювання, що використовується як з метою стабілізації валютного балансу, так і з метою захисту молодих галузей національної промисловості. Як правило, ці країни допускають імпорту лише в розмірі дефіциту національного виробництва окремих товарів і забезпечують відрив внутрішніх цін від цін світового ринку. Такий відрив робить можливим рентабельне існування неконкурентних галузей, хоча й через рахунок переплат споживача.

Так, в Таїланді для імпорту товару ліцензії потрібні тоді, якщо товари заборонені до ввезення в країну з метою захисту внутрішньої промисловості. Ліцензії видаються департаментом зовнішньої торгівлі міністерства економіки, причому термін їхньої дії диференціюється за регіонами: для країн Західної півкулі, Австралії, Океанії та Європи – 6 місяців з дати видачі; Сянгану, Малайзії, Бірми та Лаосу – 2 місяці; інші країни і території – 4 місяці. Допускається продовження терміну дії ліцензії щодо товарів, які вимагають тривалих термінів поставки [11, с. 46].

Доцільно детальніше розглянути особливості використання кількісних методів регулювання зовнішньої торгівлі в КНР, оскільки ця країна є стратегічно важливим торговельним партнером України [12].

Впродовж останніх років Китай розгорнув процес захисту навколишнього середовища для сприяння екологічно безпечному низь-

Таблиця 1

Обсяги експортно-імпортних операцій, що регулюються кількісними протекціоністськими інструментами в 2010–2013 рр., %

Сільське господарство			Промисловість			Всього		
Країни ОЕСР	Країни з Regional Trade Agreements	Інші країни, що розвиваються	Країни ОЕСР	Країни з Regional Trade Agreements	Інші країни, що розвиваються	Країни ОЕСР	Країни з Regional Trade Agreements	Інші країни, що розвиваються
3,4	7,8	3,4	2,4	6,7	4,5	3,0	7,2	3,8

Джерело: складено авторами на основі [9]

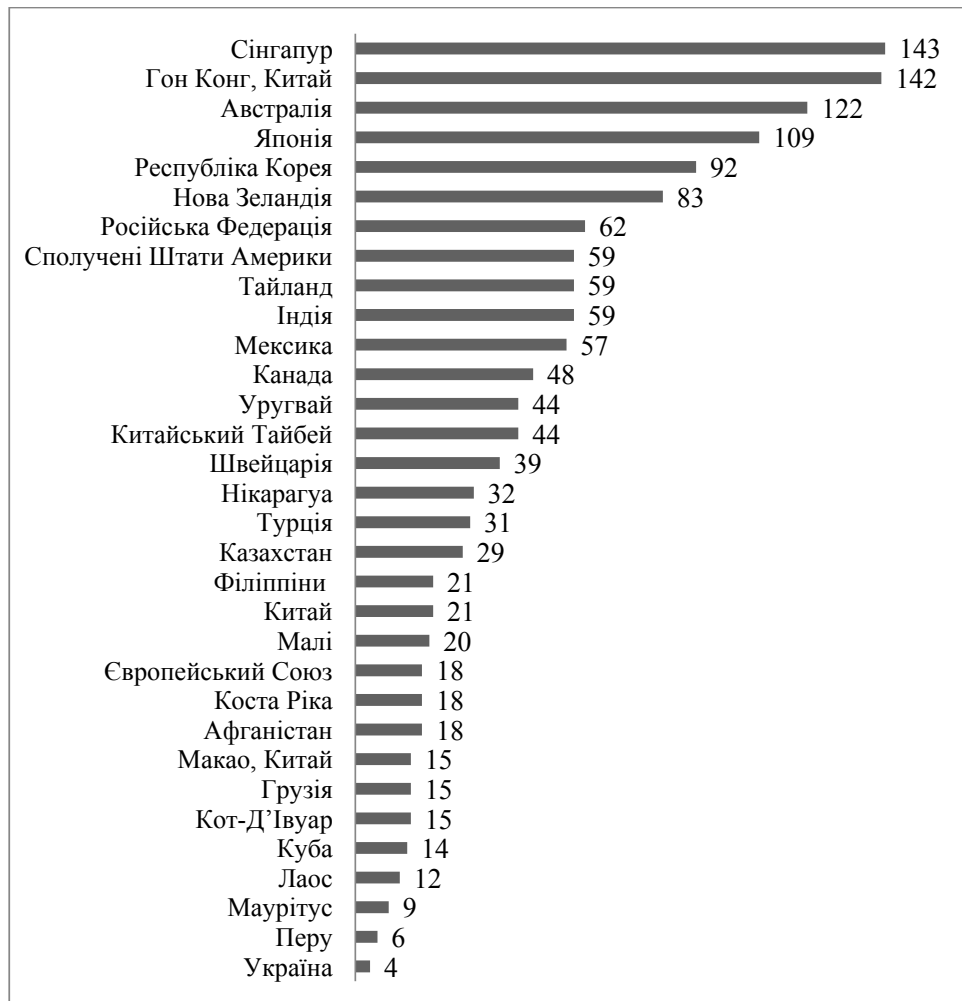

Рис. 1. Сумарна кількість впроваджених кількісних обмежень за 2012–2017 рр., про які звітували країни-члени СОТ [10]

ковуглецевому розвитку, тим самим прискорюючи реформи власного законодавства в цьому напрямі. Зокрема, одним з ключових факторів вважається подальша лібералізація прав на імпорт та реалізацію необробленої нафти. Відомо, що Пекін використовує ліцензії і систему квот на імпорт сирої нафти, щоб стимулювати консолідацію в цьому сегменті, який останнім часом зростає безконтрольно. Для цього в країні впроваджена система так званих двох прав: ліцензії на імпорт необробленої нафти, а також безпосередньо на її переробку. Так, у 2016 р. ліцензії на обробку імпортованої нафти отримали дев'ять державних та п'ять приватних підприємств з загальною квотою в 26,68 млн. тонн імпортованої сировини з умовою ліквідації протягом року застарілих виробничих потужностей [13, с. 7]. Таким чином, враховуючи результати політики 2016 р., КНР вирішила залишити аналогічні кількісні обмеження на

2017 р., однак з впровадженням нових правил розподілу квот: перша партія імпорту буде в 2017 р. встановлена відповідно до обсягу імпорту сирої нафти кваліфікованих нафтопереробних заводів з січня по жовтень 2016 р.; в подальших партіях – за кількістю імпортованої нафти буде коригуватись в потрібний час відповідно до практичних ситуацій. Ці суворі правила розподілу ліцензій та квот будуть гарантувати, що імпорт сирої нафти відбуватиметься з розумним розподілом ресурсів. Окрім цього, такі заходи також перешкоджатимуть створенню залишків сирої нафти, яка потім може бути перепродана на інші нафтопереробні заводи.

Китай взяв зобов'язання до 2020 р. відмовитися від усіх нетарифних обмежень, які суперечать нормам СОТ. Як перехідного інструмента від нетарифних до тарифних методів регулювання нині КНР застосовує тарифні квоти. Нині вони поширені на такі

групи товарів, як пшениця, кукурудза, рис та цукор. Від традиційних квот держава поступово відмовляється [14, с. 11]. На імпорту сільськогосподарської продукції в Китаї діють і кількісні обмеження. Нині в діючому переліку заборонених до ввезення в КНР товарів присутні зокрема парнокопитні і продукція з них, зокрема молоко і молочні продукти, яйця, зерна, м'яса диких тварин та продукції тваринного походження. Для отримання дозволу необхідно дотримання процедури допуску на ринок [15].

Внаслідок дії вимог СОТ щодо зменшення використання квот розширюється практика застосування тарифних квот. Тарифна квота дає змогу гнучко регулювати імпорту надходження продукції, вирішуючи завдання збалансованого забезпечення населення і вітчизняної промисловості в імпорту продукції і захисту національного виробництва. Аналіз досвіду використання тарифних квот в країнах СОТ показав, що цей інструмент дає змогу ефективно вирішувати різні завдання регулювання, посилюючи його на певних ринках і зменшуючи на інших.

Так, впродовж останніх років Республіка Корея значно збільшила кількість тарифних позицій, за якими застосовуються тарифні квоти. Зокрема, в 2015 р. було вперше введено квоти на рис, яка склала 408 тис. т. Тариф, який використовувався після вичерпання кількісної квоти, становив 513%. Загалом, в 2016 р. Корея ввела квоти на 227 тарифні позиції порівняно зі 187 у 2011 р. Водночас середні ставки по квотах стали набагато нижчими та нині становлять від нуля до 50% [16].

Згідно з аналізом торговельної політики Японії Світовою Організацією Торгівлі Японія має 18 тарифних квот, що охоплюють 186 тарифних ліній. До них відносяться молочні продукти, ячмінь і пшениця та готові продукти з них, згущене молоко, вершкове масло [17].

Мексика загалом має квоти на 95 товарних позицій, однак більшість товарів, до яких країна застосовує ці обмеження, є сільськогосподарськими. Це 62 товарних найменування, зокрема сир, кава, м'ясо та істивні субпродукти, тваринні жири, картопля, боби, пшениця, ячмінь, кукурудза, цукор та продукти з високим вмістом цукру. Згідно з останнім звітом про торгову політику, складеним СОТ, продуктами, для яких обсяг імпорту в Мексиці перевищував обсяг встановлених квот, є іграшки та смажена кава [18].

Механізм тарифного квотування можна застосовувати як квоти, тариф або дворів-

невий тариф. Він дає можливість одночасно насичувати ринок відсутньою продукцією і здійснювати підтримку місцевого виробництва.

Можна виділити певні тенденції щодо використання кількісних протекціоністських інструментів країнами світу.

1) *Можливе застосування щодо широкої низки продукції з протекціоністськими цілями.* Так, абсолютні квоти, що встановлюють кількість товарів, дозволених до ввезення, обмежували ввезення в США сиру, цукру, шоколаду, згущеного молока, м'яса, деяких сортів бавовни, бавовняної пряжі, арахісу, кави, окремих видів сталевого прокату [19]. Німеччина встановлювала квоти на імпорту вугілля [20], Франція – на нафту і нафтопродукти [21].

2) *Використання в ролі інструмента політичного впливу, а також для захисту національної безпеки та добробуту.* Так, Японія має квоти на експорт деяких товарів, які виробляє (зокрема, на рис. 1) [22, с. 119], тому може використовувати квоти як «засіб впливу» на переговорах зі збуту японської експортної продукції, а також для запобігання залежності від інших країн щодо необхідних продуктів харчування, запаси яких можуть знизитись у разі поганих кліматичних або політичних умов.

3) *Гнучкість у термінах використання кількісних інструментів.* По-перше, значною перевагою є можливість швидкого застосування певних обмежень органами виконавчої влади без необхідності їх законодавчого закріплення. По-друге, практика країн з розвинутою економікою показала, що для більшої ефективності кількісні бар'єри можуть встановлюватись на різні періоди часу (від 150 днів у США [23] і до 4 років у ЄС) [24].

4) *Підвищена селективність зовнішньоторговельної політики внаслідок використання багатоваріантних підходів до видачі ліцензій.* У США застосовують «історичні ліцензії» (“historical license”), під час видачі яких враховується попередня торгова практика ліцензіата, а також звичайні ліцензії (“non-historical license”), що не пов'язані з урахуванням історії діяльності іноземної фірми-експортера на американському ринку [25].

5) *Преференція у застосуванні добровільного обмеження експорту (ДОВЕ) порівняно з ембарго* (за умов, що ситуація не загрожує державній безпеці). Так, ДОВЕ застосовується країнами ЄС під час поставок в інші країни продукції текстильної, швейної і взуттєвої промисловості, чорної

металургії, металообробних верстатів, автомобілів, побутової електроніки, посуду тощо. Зокрема, за угодою з США поставки з ЄС на американському ринку обмежувались 7% споживання сталі в США [26].

б) *Унікальні можливості використання, пов'язані з підтриманням громадського порядку та забезпеченням громадської безпеки.* Цікавими є такі приклади найбільш суперечливих ситуацій встановлення інших кількісних обмежень з цією метою, зафіксовані ще з середини минулого століття.

Справа "Thompson, Johnson and Woodiwiss" [27], розглянута Судом ЄС, стосувалася встановлення заборони на імпорт і експорт з Великобританії деяких видів монет. Встановлення заборони на ввезення і вивезення монет у зв'язку із захистом громадського порядку було визнано Судом правомірним тільки щодо одного виду монет – срібних монет, що випускалися до 1947 р., які були вилучені з обігу, але продовжили прийматися Банком Англії для обміну на монети, що знаходяться в обігу. Обґрунтовуючи своє рішення, Суд назвав три основні аргументи, пов'язані із забезпеченням громадського порядку: недопущення браку монет, що перебувають в обігу; забезпечення ситуації, коли в разі різкого зростання вартості срібла прибуток від продажу таких монет повинен залишатися в Великобританії, яка викарбувала срібні монети; запобігання знищенню монет за межами Великобританії, оскільки у Великобританії знищення монет є діянням, що кримінально карається.

Інший приклад – справа "Camprus oil", пов'язана з прийнятим в Ірландії законом, який зобов'язував імпортерів бензину закуповувати до 35% реалізованого бензину в державних нафтопереробних підприємств за цінами, зафіксованими урядом Ірландії. Ірландія відстоювала в Суді ЄС правомірність встановлення таких обмежень, оскільки підтримка національних нафтопереробних виробництв є одним з найважливіших умов забезпечення громадської безпеки. Суд порохував встановлення такого обмеження адекватною відповіддю на загрозу громадській безпеці, отже, визнав прийняття обмежувальних заходів допустимим, зазначивши, що «завдяки своїй важливості як джерела енергії в сучасній економіці бензин є фундаментальними засадами для існування країни, оскільки від нього залежить не тільки економічне життя, але й функціонування громадських інститутів, служб і навіть виживання населення» [28, с. 351].

Таким чином, моделі регулювання торгівлі за допомогою кількісних обмежень в країнах відрізняються оригінальністю, водночас завдяки їх членству в СОТ та участі в основних багатосторонніх торговельних і економічних угодах вони гармонійно доповнюють світову систему торгового регулювання. За допомогою кількісних інструментів не тільки країнам, що розвиваються, але й розвиненим країнам вдається ефективно регулювати зовнішній товарообіг і забезпечувати необхідний рівень протекціонізму щодо національних товаровиробників, який при цьому не суперечив би міжнародним торговельним правилам і стандартам. Такий досвід може бути використаний для підвищення ефективності використання цих інструментів в Україні.

Після визнання України офіційним членом СОТ від 16 травня 2008 р. держава взяла на себе зобов'язання скасувати і не впроваджувати повторно кількісні обмеження на імпорт/експорт та інші обмеження з подібним ефектом, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями відповідної Угоди СОТ.

В Україні ліцензування та квотування є найбільш поширеними заходами кількісного контролю нетарифного регулювання [29, с. 79]. Статтею 16 «Ліцензування зовнішньоекономічних операцій» цього Закону «Про ЗЕД» чітко детерміновано основні засади та правила, а також можливі випадки запровадження ліцензування експорту та імпорту товарів, що відповідають загальноприйнятим міжнародним вимогам. Так, Кабінет Міністрів України приймає рішення про застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) товарів, зокрема встановлення квот (кількісних або інших обмежень), за поданням центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики з визначенням конкретного переліку товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню, періоду дії ліцензування та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару [30].

Протягом 2005–2017 рр. КМУ встановлював список товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню (табл. 2).

Загалом перелік товарів, на експорт яких встановлено квоти, залишається досить сталим. Незмінно в перелік експортних квот включаються срібло й золото та їхні відходи. Окрім цього, в 2012–2013 рр. Україною було введено квоти на природний газ та нафту, а в 2014–2016 рр. – тільки природний газ українського походження з метою захисту національних інтересів. Ліцензування ж в Україні

Списки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню, 2005–2017 рр.

Рік	Товари, щодо яких застосовуються квоти на експорт	Товари, щодо яких застосовуються квоти на імпорт	Товари, імпорт яких підлягає ліцензуванню	Товари, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню
2006–2007	Срібло, золото, відходи та брухт срібла та золота, окремі види сільськогосподарської продукції (жито).		Інсектициди, поштові марки, сульфат міді, яловичина, свинина, жива велика рогата худоба й свині, м'ясо, сало, цукор та цукрові сиропи, харчові продукти з вмістом какао.	Фарби друкарські та лаки, папір некрейдований, обладнання для виробництва дисків та лазерних систем зчитування, косметичні препарати, мастильні матеріали, деякі озоноруйнівні речовини, органічні синтетичні барвники, вогнегасники та заряди для вогнегасників, органічні розчинники, вогнезахисні препарати, продукти хімічного виробництва, силікони, зволожувачі та осушувачі повітря.
2008	Срібло, золото, відходи та брухт срібла та золота, окремі види сільськогосподарської продукції (пшениця, жито, ячмінь), олія соняшникова, насіння соняшнику.	Сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2009	Срібло, золото, відходи та брухт срібла та золота.		–	
2010	Срібло, золото, відходи або брухт дорогіших металів.	Сірники, сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2011	Срібло, золото, відходи або брухт дорогіших металів, окремі види сільськогосподарської продукції (жито, гречка).	Сірники, сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2012–2013	Срібло, золото, відходи або брухт дорогіших металів, шлак та відходи цинку та міді, нафта українського походження, газ природний українського походження.	Сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2013		Вугілля (коксівне, бітумінозне та інші види), сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2014–2016	Срібло, золото, відходи або брухт дорогіших металів, шлак та відходи цинку та міді, газ природний українського походження.	Сталеві безшовні обсадні та насосно-компресорні труби.		
2017	Срібло, золото, відходи або брухт дорогіших металів.			

Джерело: складено авторами на основі [30]

використовується до значного ширшого спектру товарів.

Як видно з переліку кількісних обмежень щодо імпорту, цей протекціоністський захід застосовується українським урядом більш

гнучко, ніж аналогічні обмеження експорту. Так, основною причиною для введення імпорتنих квот є необхідність уряду захистити вітчизняних виробників та створити рівноправний баланс між ними та іноземними

постачальниками на українському ринку цієї продукції.

Так, згідно з даними Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі в 2010 р. уряд України ввів на 2 роки квоти на імпорту сірників (замість спеціального мита в розмірі 11,3%, яке діяло в країні впродовж 2009 р.) [31]. Це було викликано критичним зростанням імпорту сірників та палинням конкурентоспроможності національних виробників, адже згідно з даними спеціального розслідування імпорту сірників з 1 липня 2005 р. до 30 червня 2008 р. збільшився на 16%, внаслідок чого частка імпорту сірників у споживанні в Україні зросла з 76,5% до 81,8%, а виробництво сірників скоротилося на 10%, продажі на внутрішньому ринку – на 16,1%. Введення імпортової квоти допомогло національним виробникам відновити позиції на вітчизняному ринку.

Водночас розгляд практики використання тимчасових кількісних обмежень експорту в Україні дав змогу виявити низку проблем.

В період, що передуює вступу України в СОТ, квоти на експорт зернових і олійних культур в Україні застосовувались як спосіб пом'якшення впливу неврожаю зернових культур на зростання продовольчих цін. Так, у 2006–2008 рр. квоти на експорт сільськогосподарської продукції (на пшеницю, ячмінь, жито і кукурудзу) вводилися в країні п'ять разів [32, с. 7].

Після набуття України членства в СОТ на нетривалий період знову запроваджено експортна квота на соняшникову олію (300 тис. тонн) і на насіння соняшнику (1 тис. тонн). Однак це рішення було скасовано Президентом України як таке, що суперечить зобов'язанням України перед СОТ. Згодом у 2010 р. влада знову повернулася до квотування експорту зерна. Окремі квоти були встановлені для п'яти зернових культур (пшениця, кукурудза, ячмінь, жито і гречка). Цього разу експортна квота була введена через аномально жаркі погодні умови влітку 2010 р., що спричинило собою посуху. Неприятливі погодні умови стали причиною низького виробництва зернових: 32,3 млн. т. в 2010 р. проти 46,0 млн. т. в 2009 р. Ці фактори підвищили очікування росту цін на зерновому ринку [33, с. 5]. Але використання цього інструмента призвело до втрат експортерів і виробників зерна. Також було поставлено питання про нехтування Україною відповідних принципів СОТ. Значного впливу на рівень роздрібних цін продовольства встановлені урядом обмежувальні заходи також не мали.

Окрім цього, додатковим негативним ефектом застосування квот стала непрозорість в процесі їх розподілу. Так, з технічних причин Міністерство аграрної політики і продовольства України не мало змогу видати окремим підприємствам документи, що підтверджували б наявність у них заявлених експортних обсягів зерна. Внаслідок цього деякі компанії не були допущені до участі в розподілі квот. До їх числа ввійшли й авторитетні міжнародні зернотрейдери “Cargill”, “Louis Dreyfus Commodities”. Після цього весною 2011 р. ВР України прийняла законопроект № 8324, що передбачав продаж квот на аукціонах. Однак незабаром Президент України наклав вето на цей Закон. Основою провадження такого рішення стало те, що продаж квот на аукціонах порушувала зобов'язання України в СОТ, а саме статтю VIII ГАТТ 1994.

Експортні обмеження суттєво дестабілізували ринки сільськогосподарської продукції в Україні, мали прямий ефект на зменшення посівних площ зернових в Україні, значно збільшуючи ризики для виробників зерна і обмежуючи виробництво [33, с. 9]. Намагання таким чином стримувати зростання споживчих цін мало дуже короткостроковий ефект і не вирішило питання для найбільш уразливих верств населення. Динаміка індексу споживчих цін на основні продукти харчування показала, що експортні обмеження 2006–2007 рр. і 2010 р. не втримали зростання цін на основні продукти харчування в Україні [34, с. 12–17].

Отже, механізм впровадження кількісних обмежень в Україні супроводжують проблеми та суперечності, які виникають в процесі видачі ліцензій і застосування квот, а також невирішені питання щодо заходів контролю над законністю та доцільністю використовуваних механізмів. Нині ці процедури в Україні проходять з невиправданими збоями, що відображає проблеми і труднощі української економіки в період трансформації [35].

Загальний перелік можливостей та перешкод у використанні кількісних інструментів регулювання зовнішньоторговельної діяльності можна узагальнити за допомогою SWOT-аналізу (табл. 3).

Висновки з цього дослідження. Отже, на основі проведеного дослідження можна сказати, що використання кількісних інструментів протекціонізму є досить суперечливим явищем в рамках сучасних міжнародних торговельних відносин. Варто сказати, що з врахуванням загальносвітових тенденцій до зростання протекціоністських заходів, просування та зміцнення

**SWOT-аналіз механізму регулювання зовнішньої торгівлі
за допомогою кількісних методів в Україні**

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> – наявність досвіду використання кількісних обмежень; – наявність в законодавстві України про застосування заходів кількісних інструментів норм, які регулюють повноваження та процес їхнього використання; – вагомі конкурентні переваги у низці базових галузей виробництва, наявність певного резерву цінової конкурентоспроможності на ключових для України ринках (металів, хімічної продукції, сільськогосподарської продукції); – суттєва сировинна база та недорога робоча сила, що дає змогу виробляти українські товари за доступною ціною, а отже, забезпечує конкурентні переваги продукції на вітчизняному та міжнародних ринках; – вигідне географічне положення, що спрощує транспортування та доставку продукції через кордони й таким чином дає змогу співпрацювати з великою кількістю міжнародних партнерів; – ненасичений внутрішній ринок, що потребує приток іноземних товарів з поміркованим регулюванням та обмеженням. 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність системи норм, які забезпечують належне виконання законів учасниками процесу застосування цих методів в українському законодавстві; – прогалини в регулюванні квотування зовнішньоекономічної діяльності, а саме визначення випадків запровадження режиму квотування, порядок квотування та види квот, механізм розподілу квот у разі процедури неавтоматичного ліцензування; – недостатній рівень прозорості та конкуренції в процесі розподілу квот та призначення ліцензій підтримує рівень довіри до владних органів [35]; – відсутність чітко визначеної торговельної політики та експортної стратегії; відсутність координації дій різних органів влади; підпорядкованість торговельної політики короткостроковим цілям та тактичним завданням; – відсутність стимулів до якісного оновлення експортного потенціалу України за наявної економічної моделі (що є результатом національних особливостей трансформації планової економіки у ринкову) в умовах посилення експортної конкурентоспроможності країн-конкурентів (актуально для ринків металів та хімічної продукції); – криміналізація процедур оподаткування експортно-імпортової діяльності (демотивація добросовісних платників податків, «сірий» імпорт тощо); – непідготовленість суб'єктів ЗЕД до високоефективних форм зовнішньоекономічних зв'язків; – неефективне застосування кількісних методів та, як наслідок, негативні наслідки для економіки й добробуту країни; – кризові явища в економіці країни, нестабільний платіжний баланс, дефіцит певних видів продукції.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> – використання іноземного досвіду для формування власного ефективного механізму регулювання ЗЕД за допомогою кількісних бар'єрів; – уніфікація правил та створення спільних норм застосування кількісних бар'єрів з регіональними угрупованнями, членом яких є Україна, що зміцнить позиції всього союзу на міжнародній арені. 	<ul style="list-style-type: none"> – визнання використаних Україною кількісних методів регулювання зовнішньої торгівлі неправомірними міжнародною спільнотою, зокрема СОТ; – посилення цінової конкуренції країн-конкурентів України, внаслідок чого знизиться попит на українську продукцію; – різкі коливання цінової кон'юнктури, посилення протекціоністських заходів з боку країн-партнерів в традиційних для України галузях тощо.

Джерело: складено авторами

позицій українських товарів як на вітчизняному, так і на міжнародних ринках в наступні роки буде супроводжуватись певними труднощами.

Водночас надалі мінімізуються можливості України щодо ефективного регулювання міжнародної торгівлі та захисту національних

виробників, такі фактори, як наявність значної кількості проблем, якими супроводжується застосування кількісних обмежень зовнішньої торгівлі, разом з прогалинами в державній законодавчій базі, нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні. Однією з головних проблем певної хаотичності у застосуванні як кількісних, так і загалом протекціоністських інструментів є відсутність державної стратегії розвитку експортного сектору (вклю-

чаючи новітні галузі) та зовнішньоторговельної діяльності.

Використання Україною кількісних обмежень в умовах посилення кризового протекціонізму може бути більш гнучким та поміркованим.

Таким чином, модернізація механізму використання кількісних протекціоністських інструментів має обов'язково відбуватись в контексті створення оптимальної стратегії розвитку зовнішньоторговельного сектору країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Beghin J.C. Non-tariff Barriers / J.C. Beghin. – Iowa State University, December 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1457&context=card_workingpapers.
2. Steven M. Suranovic. Supply diversion, ineffective quantitative restrictions, and the nonequivalence of tariffs, quotas, and vers / М. Steven // The Journal of International Trade & Economic Development. – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08853909308523767>.
3. Karel J. Signaling and underutilization of import quota / J. Steven // The Journal of International Trade & Economic Development. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0963819022000014285>.
4. Resolve against protectionism weakens since the Seoul G20 Summit / Simon Evenett, 20 July 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.globaltradealert.org/9th_GTA_Report ; Managed Exports and the Recovery of World Trade: The 7th GTA Report / Simon Evenett, 16 Sep 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globaltradealert.org/managed-exports-7th-gta-report>.
5. Олефир А. Проблемы и перспективы нетарифного регулирования международной торговли / А. Олефир // Економіст. – 2012. – № 3 (березень 2012). – С. 77–81.
6. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : [монографія] / кер. авт. кол. і наук. ред. Т. Циганкова. – К. : КНЕУ, 2003. – 600 с.
7. Щербатюк Н. Методи кількісного обмеження в Україні / Н. Щербатюк, С. Чичирко // Юридичний вісник. – 2013. – № 3 (28). – С. 79–93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/viewFile/6146/6876>.
8. Мельник Т. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні / Т. Мельник, К. Пугачевська // Бізнес-Інформ. – 2014. – № 1. – С. 20–26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-1_0-pages-20_27.pdf.
9. The Invisible Barriers to Trade – How Businesses Experience Non-tariff Measures. – ITC NTM Surveys, 2010 to 2013. – Geneva : ITC, 2015. xii, 39 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intracem.org/uploadedFiles/intracemorg/Content/Publications/how%20business-ntf.pdf>.
10. Quantitative Restrictions Website provided by WTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://qr.wto.org/Reports/Home.aspx>.
11. Trade Policy Review: Croatia. Report by Secretariat – WTO, 2015 – 46 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/s326_e.pdf.
12. Обсяги світової торгівлі сільськогосподарською продукцією – UN COMTRADE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://comtrade.un.org>.
13. Jiang He, Chen Jianrong “Analysis of China’s Oil and Gas Policies in 2016” // China Oil & Gas. – CNPC Economic & Technology Research Institute, 2017. – Vol. 24. – P. 3–9.
14. Анализ барьеров доступа сельскохозяйственных товаров на рынок Китая // Департамент агропромышленной политики ЕАЭС – М., 2015. – 15 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_agroprom/monitoring/Documents/%D0%91%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B5%D1%80%D1%8B%20%D0%B2%20%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B5.pdf.
15. Quota & License Administrative Bureau Ministry of Commerce of The People’s Republic of China (Сайт Управління у справах квотування і ліцензування Міністерства Комерції КНР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.licence.org.cn>.
16. Trade Policy Report – Republic of Korea. WTO Secretariat, October 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp446_e.htm.

17. Trade Policy Report – Japan. WTO Secretariat, March 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp451_e.htm.
18. Trade Policy Report – Mexico. WTO Secretariat, February 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s279_e.pdf.
19. Trade Policy Report – USA. World Trade Organization, December 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp450_e.htm.
20. Germany – Country Profile. European Environment Agency. Energy Support, 2005–2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&act=8&ved=0ahUKEwj47Or22O7XAhWiZpoKHfYrB7EQFghZMAc&url=https%3A%2F%2Fwww.eea.europa.eu%2Fpublications%2Fenergy-support-measures%2Fgermany-country-profile&usq=AOvVaw3CD_Gj0qVBKpQhSc1gX_Og.
21. Oil and gas regulation in France: overview. Michel Guénaire, Pierre-Adrien Lienhardt, Benjamin Jothy and Aurélie Rambaud, Gide Loyrette Nouel. October 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-629-7328?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-629-7328?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).
22. Trade Policy Report – China. World Trade Organization, July 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp442_e.htm.
23. Quota Enforcement and Administration. U.S. Customs and Border Protection – Department of Homeland Security of the USA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cbp.gov/trade/quota>.
24. Trade Policy Report – The EU. World Trade Organization, July 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp417_e.htm.
25. Dairy Tariff-Rate Quota Import Licensing Program. Foreign Agricultural Service, USDA. – Federal Register, July 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.federalregister.gov/documents/2015/07/27/2015-18122/dairy-tariff-rate-quota-import-licensing-program>.
26. The EU-US WTO Steel Dispute. Robert Read [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lancaster.ac.uk/staff/ecarar/steel.doc.
27. Case C-7/78 [1978] ECR 2247 [1979] 1 CMRL 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=bZH8AgAAQBAJ&pg=PT37&lpg=PT37&dq=Case+C-7/78>.
28. Case C-7/83 ECR 2727 [1984] 3 CMRL 544 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id=bZH8AgAAQBAJ&pg=PT37&lpg=PT37&dq=Case+C-7/83>.
29. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. Із змінами і доповненнями на 1 березня 2017 р. – Ст. 16. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
30. Списки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню, 2005–2017 рр. : Постанови Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>.
31. Офіційний сайт Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250472777&cat_id=244274130.
32. Крамон С.В. Квоти на експорт зерна в Україні: недіючі, неефективні та непрозорі / С.В. Крамон, М. Райзер // Інститут економічних досліджень та правових консультацій, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/Agriculture_dialogue/2006/AgPP10_ukr.pdf.
33. Кобута І. Оцінка впливу членства у СОТ на аграрний сектор України / І. Кобута // Інститут економічних досліджень та правових консультацій. – 2012. – С. 7–9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2012/28.11.2012_presentations/Kyiv_WTO_26_November_Kobuta.pdf.
34. Аграрний сектор України после вступлення в ВТО – ФАО / [И. Кобута, В. Жигадло, А. Сикачина]. – Региональное бюро по Европе и Центральной Азии, 2015 – 34 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/reu/europe/documents/PS2015/WTO_ru.pdf.
35. Бережний Я. Щодо пріоритетів удосконалення регуляторних механізмів функціонування товарних ринків в Україні : аналітична записка / Я. Бережний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1063>.